

AFYONKARAHİSAR MEVLEVİHANESİ GEZİ REHBERİ

Hazırlayan:

LOKMAN DERYA SOLMAZ

AFYONKARAHİSAR
MEVLEVİHANESİ

AFYONKARAHİSAR
MEVLEVİHANESİ
GEZİ REHBERİ

Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları-20
AFYONKARAHİSAR BELEDİYESİ'NİN BİR KÜLTÜR HİZMETİDİR.

Hazırlayan
Lokman Derya SOLMAZ

Editör
E. Emel SARLIK

Fotoğraflar:
Afyonkarahisar Belediyesi Arşivi.

1.Baskı
AFYONKARAHİSAR-2012

Grafik-Tasarım
Ramazan GÖLCÜK

Baskı
Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.
0 312 342 22 08

İsteme Adresi:
Afyonkarahisar Belediyesi Basın Yayın Birimi
Tel: 0 272 214 22 23 Faks: 0 272 213 53 86

ISBN 978-9944-5407-7-3

TAKDİM

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu Toprakları, bu özelliğiyle dünya kültür tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır. Bu kültür hazinesinin önemli bir bölümünü de Afyonkarahisar Coğrafyası barındırmaktadır.

Gerek Milattan Önce, gerek Türk-İslam Tarihi, gerekse Cumhuriyet Tarihi açısından önemli olan kentimiz, bu ve benzeri kıymetli zenginlikleri bünyesinde barındırmaktan dolayı ayrıca gurur verici bir geçmişe sahiptir.

Afyonkarahisar'ın bu renkli kültürel zenginliğinin önemli bir unsuru da Mevlevîlik olagelmıştır.

Hız. Mevlânâ'nın hayatta iken ilgi göstermiş olduğu kentimiz, daha sonraları da torunları tarafından da bu ilgiden nasibini almış ve Konya'dan sonraki en önemli Mevlevîhâne'yi bünyesinde inşa etmiş, Mevlevîlik Tarihi açısından da önemli icraatların merkezi olmuştur. Özellikle "Sultan Dîvânî" döneminde, Afyonkarahisar Mevlevîhânesi (Karahisâr-ı Sahib Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi), Hız. Mevlânâ'nın öğretilerini daha geniş coğrafyalara taşıyan bir merkez olmakla beraber, kentimizin sosyal yapısını da belirleyici bir etken olmuştur. Her yıl yapılan "Şifalı Aşûre" geleneği bunun en belirgin örneğidir. Öyle ki bu gelenek, diğer Mevlevîhânelerde unutulmuş olmasına rağmen, halen Afyonkarahisar Belediyesi bünyesinde devam etmektedir.

Afyonkarahisar Belediyesi olarak biz de üzerimize düşen sorumluluğu hissederek "Sultan Dîvânî Mevlevîhâne Müzesi" adı altında, bu zengin kültürel mirasımızı tüm dünyaya tanıtmak istedik. Günbegün ziyaretçi sayısı artan Müzemiz, Afyonkarahisar Tarihi'nin ağaran yüzü olmakta ve ziyaretçilerimizin yakın ilgisi şevkimizi artırmaktadır.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'nin tanıtımı açısından önemsemediğimiz bu eseri, sizlerin hizmetine sunmaktan onur duyuyorum.

Burhanettin ÇOBAN

Afyonkarahisar Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Mevlevîhânelerde, dergâh'ın kapısı akşam ezanı ile birlikte dinlendirilirdi. Çerağlar (çırallar, mumlar, kandiller) da aynı şekilde. Ertesi gün sabah ezanı ile birlikte kapılar; akşam karanlığı çökünce de çerağlar uyandırılırdı. "Örtmek, kapatmak, söndürmek gibi" ifadelerden uzak durulurdu. Yani mevlevîhâneler, olumsuz ifadelerin mekânı değildi. Bu yüzden Mevlevîlik, tasavvuf geleneğinde Mânevî Neş'e Ekolü'nün en önemli temsilcisi olmuştur.

Tarihî kaynaklarda, Hız. Mevlânâ'nın Afyonkarahisar ziyaretinden söz edilmektedir. Daha sonraları oğlu Sultan Veled, kızı Mutahhara Hatun'u, Afyonkarahisar'ın da içinde bulunduğu Germiyanoglu Beyliğine gelin göndermiş ve Karahisar-ı Sahip toprakları Çelebiyan'a yuva oluvermiştir.

Özellikle torunu Ulu Arif Çelebi'nin, Mevlevîliği yaymak ve kurumsallaştırmak için düzenlediği seferler, Mevlevîlik tarihi açısından çok önemlidir. Ulu Arif Çelebi'nin bu seyahatlerinin ilk meyvelerinden biri de Afyonkarahisar Mevlevîhânesidir.

Bilindiği üzere Tasavvuf geleneğinde "Çile Çıkarmak" şeklinde tanımlanan bir manevi eğitim süreci mevcuttur. Bu geleneğin amacı, nefsin terbiye etmek, insan-ı kâmil (olgun insan) mertebesine ulaşmak, dolayısıyla Yüce Yaratıcı'nın rızasına nail olmaktır.

Mevlevîlik de kendine göre "Nefs Terbiyesi Metodu" geliştirmiş, bunu da Âsitâne dediğimiz mekânlarda uygulamıştır. Macaristan'dan Mekke-Medine'ye kadar, onlarca Mevlevîhâne'nin olduğunu düşünürsek, bunlardan sadece onbir tanesi (bazı kaynaklarda onbeşe kadar ifade edilir) Âsitâne olma özelliği taşımaktadır.

Afyonkarahisar Âsitânesi de, önemli icraatlarıyla tarihteki yerini almış ve Mevlevîliğin kurumsallaşması açısından kalıcı uygulamalar gerçekleştirmiştir.

Daha nice güzel hizmetlere mekân olacak Mevlevîhânemizin, tüm insanlığa güzel hatıralar yaşatacağını, ümit ediyorum.

"Aşk Olsun"

Lokman Derya SOLMAZ

Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	2
ÖNSÖZ	3
1. HZ.MEVLÂNÂ'NIN HAYATI	5
1a- Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya Gelişi	7
1b- Hz. Mevlâna'nın Vasiyeti	10
1c- Sultan Veled Dönemi	11
1-d Mevlevîlik	12
2. AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ'NİN TARİHÇESİ	13
3. SULTAN DÎVÂNÎ (DÎVÂNE MEHMED ÇELEBİ)	17
3a- Vefatı	20
3b- Edebî Kişiliği	20
3c- Tasavvufî Kişiliği	21
3d- Teşkilatçılığı	22
3e- Sultan Dîvânî Tarafından Açılan Mevlevîhaneler	22
4. DESTÎNÂ VE GÜNEŞ HATUN'lar	22
4a- Destînâ Hâtun	22
4b- Güneş Han-ı Kübra	23
5- KIRK HATİMLİ ŞİFALI AŞÛRE GELENEĞİ	24
6. SULTAN DÎVÂNÎ MEVLEVÎHÂNE MÜZESİ	28
6a- Nevniyaz	28
6b- Aşçı Dede	29
6c- Çile	31
6d- Somat/Sofra	32
6e- Post Makamı Ve Postnişin	32
6f- Hücrenişin	34
6g- Sema	35
6h- Mesnevîhan Ve Hattat	36
6i- Mûsıkî	38
7. MEVLEVÎ CAMİ-İ	40
7a- Semâhane:	40
7b- Mevlevîhâne'deki Türbeler / Sandukalar	41
7c- Mutrib Mahfili	42
7d- Şerbethâne	42
7e- Namık Kemal Ve Afyonkarahisar Mevlevîhânesi	43
8. MEVLEVÎ TERİMLERİ	45

1. HZ.MEVLÂNÂ'NIN HAYATI

Hz. Mevlânâ'nın ataları, 13. asrın başlarında, bugün Afganistan'ın kuzeyinde ve Özbekistan sınırına yakın bir bölgede bulunan *Belh* şehrinde ikamet etmekteydi. Hz. Mevlânâ'nın babası, Hüseyin oğlu Sultan'ül-Ülema (*alimlerin sultanı*) Bahâeddin Muhammed, Belh şehrinde âlim ve ârifleriyle meşhur bir ailedendi ve büyük bir üne sahip idi¹.

Bahâeddin Veled'in, Mü'mine Hatun ile evliliğinden iki oğlu ve bir kızı dünyaya gelmiştir. Küçük oğlu Muhammed Celaleddin, Belh'te 30 Eylül 1207 (6 Rabiulevvel 604) tarihinde dünyaya teşrif etmişlerdir².

Hz. Mevlânâ'nın asıl adı "*Muhammed Celâleddin*" olmakla birlikte, "*Efendimiz*" anlamındaki "*Mevlânâ*" lâkabı, kendi şahsında özel isme dönüşmüştür. Batı'da ise "*Rûmî*" ifadesiyle ün salmış olan Hz. Mevlânâ, ailesi ile birlikte çocuk yaşlarında iken Belh'ten hicret etmiştir³. O sırada ablası evli olduğu için Belh'te kalmıştır.

Nişabur ve Bağdat üzerinden Hicaz bölgesine ulaşan Hz. Mevlânâ ve ailesi, hac görevini yerine getirdikten sonra, *Şahabettin UZLUK, Mevlevilikte resim, Resimde Mevleviler, Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA 1957

¹ Adnan KARAİSMAİLOĞLU, *Mesnevi*, T.C. Konya İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, Cilt I, s.18-19, Konya 2007.

² Adnan KARAİSMAİLOĞLU, *age*, s.20.

³ Hz. Mevlânâ'nın lakabları: Hazret-i Pîr, Hüdâvendigâr, Mollâ-yı Rûm, Belhî, Rûmî, Konevî

Şam üzerinden Anadolu'ya gelerek, bugün "Karaman" denilen, "Lârende" ye yerleşmişlerdir.

Hız. Mevlânâ, on yedi yaşında iken, Semerkandli Lala Şerafeddin'in kızı *Gevher Hatun* ile evlenmiştir. Bu evlilikten, *Sultan Veled* ve *Alâaddin Çelebi* dünyaya gelmiştir. Hız. Mevlânâ'nın annesi *Mümine Hatun* ve ağabeyi *Alâaddin Muhammed*, Karaman'da vefat ettikleri için orada defnedilmişlerdir. Burası *Mâder-i Mevlâna Türbesi*⁴ olarak bilinmektedir⁵.

Bahaeddin Veled'in ne kadar önemli bir şahsiyete sahip olduğunu bilen Sultan

⁴ Mâder: Sultan Anne

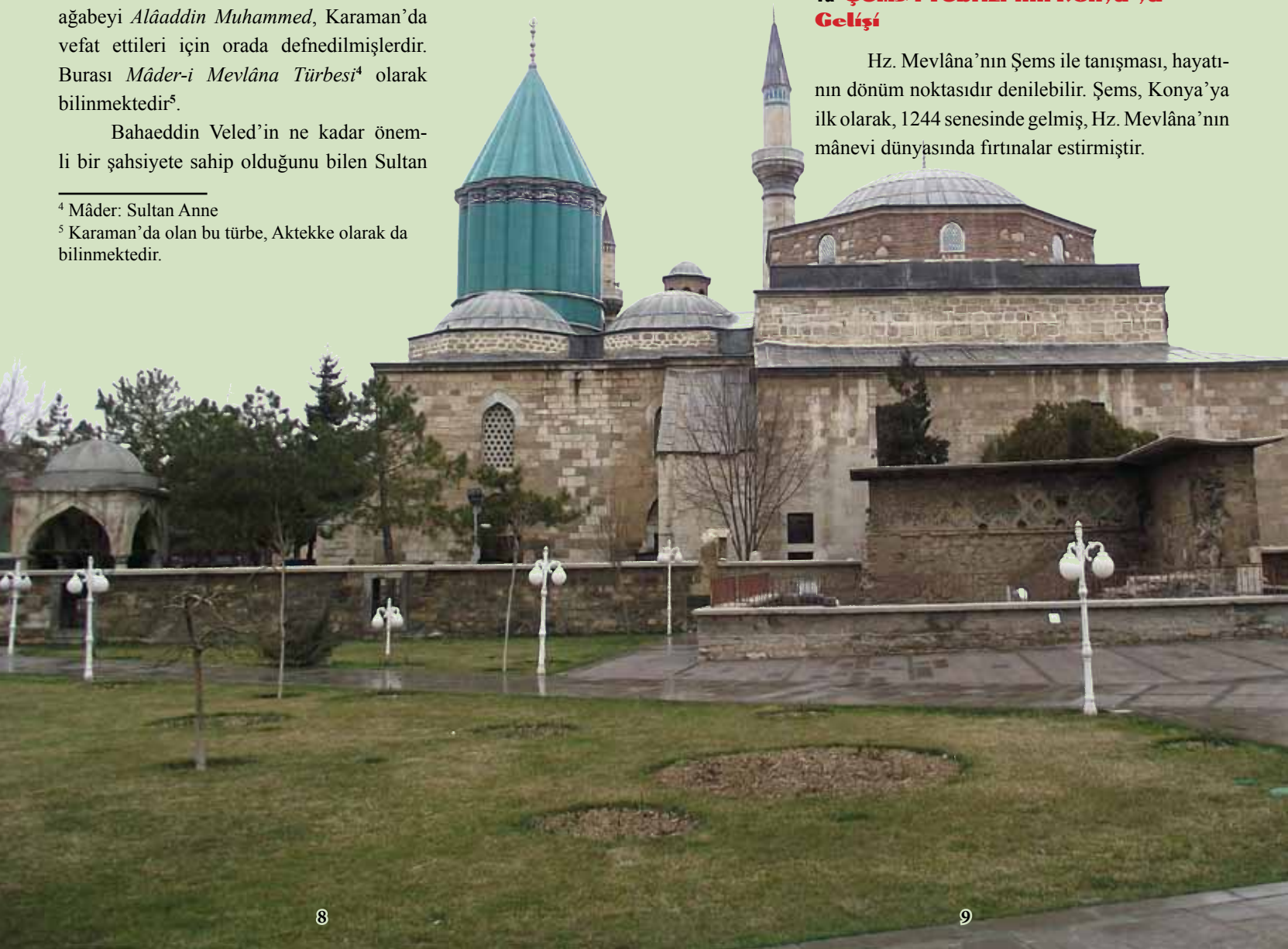
⁵ Karaman'da olan bu türbe, Aktekke olarak da bilinmektedir.

Alâaddin, bu seçkin aileyi Konya'ya davet etmiş ve ardından Bahâeddin Veled ve Hız. Mevlâna Konya'ya yerleşmişlerdir.

İlk eğitimini babasından alan Hız. Mevlânâ babasının vefatından sonra, Burhaneddin Muhakkık Tirmizi'nin Konya'ya gelmesiyle ona intisab eder ve kendisinden dokuz yıl eğitim alır. Ayrıca Hız. Mevlâna'nın, ilim tahsili için Halep ve Şam'a gittiği de bilinmektedir.

1a- Şems-i Tebrizi'nin Konya'ya Gelişi

Hız. Mevlâna'nın Şems ile tanışması, hayatının dönüm noktasıdır denilebilir. Şems, Konya'ya ilk olarak, 1244 senesinde gelmiş, Hız. Mevlâna'nın mânevi dünyasında fırtınalar estirmiştir.

İki ummânın bir araya gelmesi (*merace'l bahreyn*) olarak adlandırılan bu hadiseden sonra, insanlığın gönül alemini istilâ eden engin bir tufan fıskırmıştır. Şems, Hz. Mevlânâ'nın gönlündeki fitili tutuşturmuş, onun gönlünde uyuyan aşk Cebrail'ini uyandırmıştır. Bu birlikteliğin neticesinde Hz. Mevlânâ'nın manâ aleminde beklenen deprem meydana gelmiş, yıllardır sakin duran yanardağ, harekete geçmiştir⁶.

Hz. Mevlânâ adeta kendinden geçmiş, gözü hiçbir şeyi görmez olmuştu. Hz. Mevlânâ'nın kendilerini unuttuğunu zanneden Konya halkı, Şems'e karşı tavır almışlar, bu durumdan rahatsız olan Şems, Konya'yı terk etmek zorunda kalmıştır (10-11 Mart 1246).

Hz. Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i, Şems'i bulup getirmesi için Şam'a göndermiştir. Onbeş ay kadar sonra, hicrî 644 (1246-1247)'de Şems ve Sultan Veled birlikte geri dönerler. Ancak beraberlik uzun sürmemiş ve Şems hicrî 645 (1247-1248) yılı içerisinde tamamen kaybolmuştur⁷.

Şems'i; aralarına Hz. Mevlânâ'nın oğlu Alâaddin'in de karıştığı söylenen bir grubun öldürdüğü rivayeti kaynaklarda daima tereddütle aktarılmaktadır. Sultan Veled, yaşadığı olan biteni anlatırken herhangi bir öldürme olayından söz etmemektedir⁸.

Hz. Mevlânâ, Şems'in ardından, manevî dünyasını Selahaddi-i Zerkûbî (*Kuyumcu Selâhaddin*) ile paylaşmış ve "Sema", on yıl kadar süren bu dostluğun en önemli sembolü haline gelmiştir. Sanki Hz. Mevlânâ'nın manevî coşkusu, *Selahaddin-i Zerkubî'nin* çekiç darbelerinden fıskırırvermişti.

Bütün ömrünü "Hamdım, piştim, yandım" sözleri ile özetleyen Hz. Mevlânâ, 17 Aralık 1273 Pazar günü Hakk'a yürümüştür. Hz. Mevlânâ'nın cenaze namazını, kendisinin vasiyeti üzerine Sadreddin Konevî kıldıracaktı fakat Sadreddin Konevî çok sevdiği Hz. Mevlânâ'yı kaybetmenin derin acısına dayanamayıp cenazede bayılır. Bunun üzerine, Hz. Mevlânâ'nın cenaze namazını Kadı Sıraceddin kıldırır.

⁶ H.Hüseyin TOP, *Mevlevî Usûl ve Adabı*, İstanbul 2007, s.26.

⁷ Adnan KARAİSMAİLOĞLU, *age*, s.26.

⁸ Adnan KARAİSMAİLOĞLU, *age*, s.27.

1b- Hz.Mevlâna'nın Vasîyeti

Mevlânâ'nın çağrısının ana eksenini; Allah'ın, kulları için sürekli açık tuttuğu tevbe kapısına herkesi davet etmektir.

Yaklaşık sekiz asırlık bir mirasın Pîri olan Hz. Mevlânâ'nın cenaze töreni de, kendisinin sıra dışı yaşantısının bir tezahürü olmuştur. Kadın - erkek, çocuk – yaşlı herkes cenazede idi. Erkekler feryad ederek, elbiselerini yırtıyorlardı. Hıristiyanlardan, Yahudilerden, Araplardan, Türklere bütün milletler, cenazede hazır bulunmuşlar, her biri kendi adetleri üzere törene iştirak etmişlerdi.

*Mevlevi Dervîşi

“Yetmişiki millet sırrını bizden dinler. Biz bir perde ile yüzlerce ses çıkaran bir Ney'iz” diyen veliler sultanı, ebedi aleme göçerken, şu vasiyeti bizlere miras bırakmıştır:

“Size, gizlide ve açıkta Allah'tan korkmayı, az yemeyi, az uyumayı, az konuşmayı, isyan ve günahları terk etmeyi, oruç tutmayı, namaza devam etmeyi, sürekli olarak şehveti terk etmeyi, bütün yaratıklardan gelen cefaya tahammüllü olmayı, aptal

ve cahillerle oturmamayı, güzel davranışlı ve olgun kişilerle birlikte bulunmayı vasiyet ediyorum. İnsanların en hayırlısı, insanlara yararı olandır. Sözü en hayırlısı, az ve anlaşılır olandır”⁹.

Hz. Mevlânâ'dan sonra bu manevî yolun temsilcisi Çelebi Hüsameddin olmuştur. Çelebi Hüsameddin'in, Hz. Mevlânâ zamandaki en büyük, en önemli ve en müsbet işi, “Mesnevî”yi yazmış olmasıdır. Bu büyük zât, böylece bütün dünyaya Şark-İslam klâsik edebiyatının en mühim eserlerinden birini kazandırmıştır¹⁰.

1c- Sultan Veled Dönemi

Sultan Veled (1226 -1312), Hz. Mevlânâ'nın Gevher Hatun'dan olan oğludur. Sultan Veled, her konuda babasının takipçisi olmuş, babasına karşı sadakatinden taviz vermemiş, Mevlevîliğin sistemleşmesi, kurumsallaşması hususunda önemli hizmetlerde bulunmuştur. “Semâ ayini”nin şekillenmesi, Mevlevîlik adab ve usûlünün belirli prensiplere dayanması konusunda, tarihe geçecek icraatlarda bulunmuştur. Bu saygın hizmetlerinin bir neticesi olarak “Semâ

* Şahabettin UZLUK, a.g.e.

⁹ Adnan KARAIŞMAİLOĞLU, age, s.33.

¹⁰ Abdülbaki GÖLPINARLI, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul 1983, s.23.

ayini”nin ilk bölümlerinden olan “*Devr-i Veledi*”; kendisine nisbet edilir¹¹. Sultan Veled’in Afyonkarahisar’a olan muhabbeti de kaynak eserlerde zikredilmektedir.

1-d Mevlevîlik

Hız Mevlânâ’yı benimseyip onun yolundan gidenlerin kurumsallaşmış düşünce yapısına *Mevlevîlik* denilir.

Mevlevîliğin kurumsallaşmasının ilk önemli icraatları, Hz. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled dönemine rastladığını yukarıda zikretmiştik. Bu anlamda Sultan Veled, bize Hz. Mevlânâ’yı tanıtan ilk önemli şahsiyettir¹². Daha sonraları Hz. Mevlânâ’nın torunu Ulu Arif Çelebi (Sultan Veled’in Oğlu), bu yolda önemli katkılar sağlamıştır

Hakkında ciltlerce kitap yazılan, hâla da yazılmaya müsait olan Mevlevîlik, evrensel bir boyut kazanmış ender tasavvufî akımlardan biridir (belki de tekdir). Hayatın birçok alanında kendini göstermiş, zaman zaman Osmanlı Saltanatını etkisi altına almıştır. Birçok bilim dalına konu olabilecek tarihsel derinliğe sahip olan bu ekol, içerdiği semboller açısından da sıradışı bir zenginliğe sahiptir. Özellikle Mesnevî gibi çok önemli bir yazılı esere sahip olan bu gelenek, her çağın insanını etkileyebilmiş ve sürekli cazibe merkezi olmuştur.

Mevlevîliğe göre tasavvufî eğitimin amacı, insanın kendine gelmesini, kendini bulmasını sağlamaktır. Gâye aşk-ı ilâhîdir. Hz. Mevlâna, insanların sûretiyle (*dış görünüşü ile*) değil, sûretiyle (*yaşantı biçimi, hâl ve tavırlarıyla*) ilgilenmiş, rûhen olgunlaşmayı ve ahlâken yücelmeyi hedef almıştır. *Edeb*, her zaman ve zeminde bütün prensiblerin ana eksenini olmuştur.

*19. yüzyıl sonlarında Afyonkarahisar Mevlevîhânesi

2. AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHÂNESİ’NİN TARİHÇESİ

Mevlevîhâneler içerisinde ilk açılanların başında, Konya’dan sonra *Karahisâr-ı Sahib* Sultan Divânî Melevîhânesi gelmektedir.

Mevlevîliğin, Karahisâr-ı Sâhib’de yaygınlaşmasının Hz. Mevlânâ ve torunu Ulu Arif Çelebi’nin buraya yaptıkları ziyaretler sonucunda olduğunu söyleyebiliriz¹³. Hz. Mevlânâ’nın torunlarından (*Sultan Veled’in Oğlu*) Ulu Arif Çelebi, babasından devraldığı icraatlarının takipçisi ve devamlılığını sağlamakla, Mevlevîliğin geniş coğrafyalara yayılmasında ve kurumsallaşmasında önemli icraatlarda bulunmuştur. Lârende, Beyşehir, Aksaray, Akşehir, Karahisar, Amasya, Niğde, Sivas, Tokat, Birgi, Denizli, Mentеше, Alâiye, Antakya, Bayburt, Erzurum, Irak, Tebriz, Marend ve Sultaniye onun gittiği belli başlı yerlerdir¹⁴.

Ulu Ârif Çelebi’nin seyahatleri arasında çok önemli bir yeri olan Afyonkarahisar’ı ziyaret ettiği tarihin, 13. yüzyılın sonları olma ihtimali kuvvetlidir. Bu da Afyonkarahisar Mevlevîliğinin tarihsel derinliğinin en önemli göstergelerindendir.

Afyonkarahisâr’ın, Mevlevîlik açısından önemli olmasının sebeplerinden biri de, Hz. Mevlâna’nın torunlarından *Mutahhara Hatun’un* (Sultan Veled’in kızı) Germiyanoglu

¹¹ **Devr-i Veledi**: Semâ ayini esnasında, ney taksiminden sonra icra edilen, sözsüz eserdir. “*Peşrev*” ile birlikte, semazenler postnişinin rehberliğinde dairesel üç tur yürüyüş sergilerler. Bu üç tur, mânâ yolculuğundaki merhaleleri temsil eder: “İlm-el yakîn, ayn-el yakîn, Hakk-al yakîn”.

¹² Abdülbaki GÖLPINARLI, *a.g.e.* s.42

* Şahabettin UZLUK, *a.g.e.*

¹³ Ulu Arif Çelebi, Mevlevîliğin geniş coğrafyalara yayılması için önemli seyahatlerde bulunmuş, gittiği yerlerde devlet idarecileri tarafından en üst seviyede ağırlandı.

¹⁴ Abdülbaki GÖLPINARLI, *age.* İstanbul 1983, s.69.

Süleyman Şah'a gelin gelmesidir(1274)¹⁵. Dolayısıyla Çelebi sülâlesi, Konya dışındaki topraklara da kök salmaya başlamıştır.

15. Yüzyılın sonu, 16. yüzyılın başlarında (*Sultan Dîvânî döneminde*), Afyonkarahisar Mevlevîhânesine daha fazla rağbet edildiğine şahid olmaktadır. Sultan Dîvânî'nin¹⁶ teşkilatçılığı, devlet adamları ile ilişkiler içinde bulun-

AFYONKARAHİSAR MEVLEVİHÂNESİ

ması, onlarla sürekli diyalog halinde olması, çok seyahat etmesi, Mevlevîliğin parlak bir dönem geçirmesine sebep olmuştur.

Birçok önemli yangına maruz kalmış olan Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, 1902'deki büyük Afyonkarahisar Yangınında tamamen yanmış ve bugünkü haliyle 1908'de yeniden inşa edilmiştir.

¹⁵ Mustafa ÇİPAN, *Dîvâne Mehmed Çelebi Afyon Mevlevîhânesi Şeyhi*, Konya 2002, s.24.

¹⁶ Bazı kaynaklarda, Sultan Dîvânî için "*Dîvâne Mehmet Çelebi*" ifadelerine de rastlamaktayız. Biz de her iki ifadeyi kullanmaya gayret ettik.

Barihüda Tanrıkorur, son yapımda Mevlevîhâne'nin taş işçiliği ustalığını Ermeni Andon Usta'nın yaptığını ifade etmektedir.¹⁷

Mevlevîhânenin faaliyetleri, 1925 yılında tekke ve zâviyelerin çalışmalarının iptal edilmesi sonucu sona ermiştir.

2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından res-

¹⁷ Ş.Bârihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı yayımlanmamış doktora tezi, Konya 2000, s.454.

AFYONKARAHİSAR MEVLEVİHANESİ'NİN KALE'DEN GÖRÜNÜMÜ

torasyona alınan Mevlâhânenin “*Derviş Hücreleri/Odaları*” bölümü, Afyonkarahisar Belediyesi Kent Konseyi Kadınlar Meclisinin öncülüğünde tefriş edilmiş, Afyonkarahisar Belediyesi’nin tahsis etmesi sonucu, “*Sultan Dîvânî Mevlâhâne Müzesi*” olarak 30 Aralık 2008 ‘de hizmete sunulmuştur.

Mevlâhâne’nin *Cami* bölümü de aynı tarihte restorasyona alınmış, *şerbethâneyi* ayıran duvar iptal edilip (*giriş-sol taraftaki yapı, kadınlar mahfilinin alt kısmı*) genişletilerek son hâlini almıştır.

3. SULTAN DÎVÂNÎ (DÎVÂNE MEHMED ÇELEBİ)

Sultan Veled ve Ulu Ârif Çelebi’den sonra Mevlevîlik tarikatine mühim hizmetlerde bulunan önemli isimlerden olan Sultan Dîvânî (Dîvâne Mehmed Çelebi), Hz. Mevlânâ’nın yedinci kuşak torunlarından¹⁸.

Doğum tarihi ile ilgili net bir bilgiye sahip olmamakla beraber, 1448 veya 1471¹⁹ tarihlerinden birinde doğmuş olmasının kuvvetli bir ihtimal olduğunu söyleyebiliriz.

Afyonkarahisar bölgesi, 13. yüzyılda Germiyanogulları beyliğine bağlı idi. Germiyanoglu Bey’i Mehmet Bey, Hz. Mevlâna ve Mevlevîliğe karşı muhabbeti olan bir devlet idarecisidir. Bu muhabbetin neticesinde, oğlu Süleyman Şah’a, Sultan Veled’in kızı (*H. Mevlâna’nın Torunu*), Mutahhara Hatun’u almış ve Çelebi sülâlesi ile akrabalık kurulmuştur.

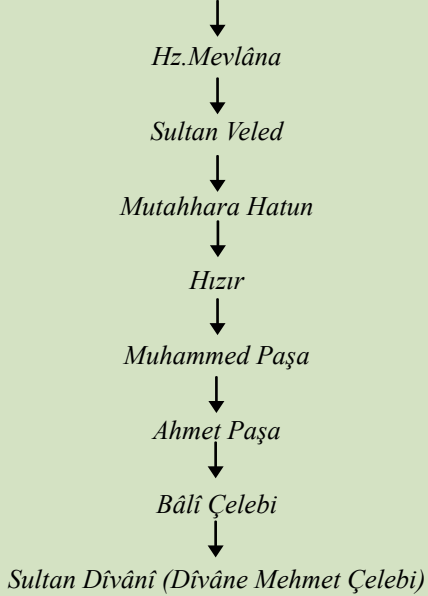
¹⁸ Mustafa ÇIPAN, age, s.23.

¹⁹ Mustafa ÇIPAN, age, s.25.

MEVLEVİHANE İÇ KISMI

(Sultan Dîvânî'nin Şeceresi)

Sultan Dîvânî (Dîvâne Mehmed Çelebi)'nin şeceresi; Hz. Mevlâna Oğlu, Sultan Veled Kızı Mutahhara Hatun Oğlu, Hızır Oğlu, Muhammed Paşa Oğlu, Ahmed Paşa Oğlu, Bâlî Çelebi Oğlu, Dîvâne Muhammed Çelebi şeklindedir.

SULTAN DİVÂNİ TÜRBESİ

Mehmet Çelebi çok güzel semâ ettiği için babası tarafından kendisine “*Semâî*” lakâbı verilmiş, kendisi de şiirlerinde “*Semâî*” mahlasını kullanmıştır. Kendisine “*Dîvâne*” de denmiştir. Bu Farsça sıfat, “*Hak yolunda kendinden geçen, aklını kaybeden, ilâhî aşkın etkisiyle hayrete düşen, şaşırıp kalan*” anlamlarını içermektedir. Mehmed Çelebi'ye ait bazı menkıbelere baktığımızda, halkın kendisine bu sıfatı yakıştıracak bazı sebepler bulunmaktadır. Bu yakıştırmaların, tasavvufî düşünce geleneğinde kendine özgü bir konumu da mevcuttur²⁰.

Yaygın olarak kullanılan diğer lâkabı “*Dîvânî*”nin ise; Timur tarafından Semerkand'a götürülen, daha sonra da Şah İsmail'ce Tebriz'e nakledilen Hz. Mevlâna'nın Eseri “*Dîvan-ı*

²⁰ “Kınandıkça, mânen yücelişin gerçekleşeceğine inanmak” gibi.

Kebir’i, rüyasında gördüğü Hz. Mevlâna’nın manevî işaretleriyle Tebriz’e gidip getirmesinden dolayı verildiği düşüncesi hakimdir²¹.

Bu iki yaklaşımı kendi içerisinde bulunduğu şartlara göre değerlendirmemiz daha sağlıklı olacaktır. Zaman içerisinde her iki lakab da sıkça kullanılmış, özellikle “*Dîvânî*” halk arasında daha fazla tercih edilmiştir.

Sadık müridi Muğlalı İbrahim Şâhidî Dede’nin anlatığına göre Sultan Dîvânî; rind meşrep, coşkun ve cezbeli bir melevîdir²².

Muğlalı İbrahim Şâhidî Dede; mürşidi ile yaptığı seyahatleri kayda geçirerek, türünün ilk örneği olan (ilk edebî seyahatnâme) “*Gülşen-i Esrâr*”ı yazmıştır.

3a- Vefatı

Şâhidî İbrahim Dede’nin 1544’te yazdığı *Gülşen-i Esrâr*’ında, Dîvâne Mehmet Çelebi’nin sağ olduğuna dair işaretler ve 1545’te bir mesnevî vakfiyesine şahâdeti; Şâhidî Dede’nin Şeyhi’nin vefatından sonra, her sene kabrini ziyaret maksadıyla Afyonkarahisar’a geldiği, muayyen bir süre kalıp döndüğü, H.957/M.1550 tarihindeki ziyaretlerinde vefat ettiği ve şeyhinin yanına gömüldüğü dikkate alınır, Dîvâne Mehmed Çelebi’nin H. 953/M.1546 veya H.954/M.1547 yıllarında vefat etmiş olması gerektiği söylenilebilir²³.

Kendisinden sonra Afyonkarahisar Mevlevî tekkesi postuna oğlu Hızır Şah oturmuştur²⁴.

3b- Edebî Kişiliği

Sultan Dîvânî’nin, “*Şiirleri*” ve “*Tarîkat’ül Arifîn*” adlı tasavvufî bir risalesi mevcuttur. Şiir tekniği bakımından devrin üstad şairlerini aratmayan Semâî, özellikle bazı şiirlerinde ses tekrarları ve benzerliklerinden faydalanmak suretiyle âhenk bakımından mükemmeliyete ulaşmıştır²⁵.

²¹ Mustafa ÇIPAN, *age*, s.28,29.

²² Mehmet ÖNDER, *Mevlâna Ve Mevlevîlik*, İstanbul 1998. s.209.

²³ Mustafa ÇIPAN, *age*, s.32.

²⁴ Mehmet ÖNDER, *age*, s.210.

²⁵ Mustafa ÇIPAN, *age*, s.39,40.

Göründü karşıdan bir gevher-i pâk
(Karşıdan bir temiz cevher gördü)

Her lâle yanak dillere bir dâğ-ı nişândur
(Her lâle yanak gönüller için bir nişan yarasıdır)

3c- Tasavvufî Kişiliği

Babası tarafından veliahd tayin edilen ve şeyhlik makamına oturtulan Dîvâne Mehmed Çelebi, denilebilir ki Mevlevîlik tarikatının Bânî-i Sânisidir (*İkinci Kurucusu*). O, vecd ve istiğraka dalmış cezbeli bir şeyh, Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferinde büyük yararlılıklar gösteren bir alperen, Yavuz ve Kânûnî başta olmak üzere bir kısım üst düzey devlet ricali üzerinde etkili olmuş bir siyaset ve teşkilat adamıdır. Hayatı ile ilgili bilgi veren kaynaklarda, bilhassa mürîdi Şâhidî İbrahim Dede’nin *Gülşen-i Esrâr* adlı eserinde, yaptığı faaliyetler ve kerametleri hakkında bilgiler mevcuttur.

Şâhidî İbrahim Dede, Dîvâne Mehmet Çelebi’ye intisabını ve birlikte yaşadıkları bazı hadiseleri şöyle anlatır. “... *ben de ona uydum, yokluk denizine daldım. Daima önünde yalınayak koşardım. Yolda üzengilerine pabuç asılmış bir at verir, binmemi*

emrederdi. Binsem bile biraz sonra iner, ayaklarımdan pabuçları çıkarırdım. O, benim atımı bir abdala verir; 'sakın kimse binmesin' der; yedekte çektirirdi. Bir an bile bensiz olamazdı. Lutfeder de 'Şâhidi' derdi, 'Neden böyle cefâlar ediyorsun, neden yaya yürüyorsun, neden ayakların yalın? Gönlüm inciniyor; acıyorum sana.' Bense: 'Ey şâh-ı velâyet, ayakkabılarımla senin bastığın yollara basamam ben' derdim. Bunu duyunca: 'Ah Şâhidi, yaktın beni' derdi²⁶.

3d- Teşkilatçılığı

Dîvâne Mehmet Çelebi'nin, katıldığı seferler dışında yaptığı seyahatler de dikkatleri çekmiş ve bu faaliyetleriyle Mevlevîliğin kurumsallaşması bakımından çok önemli gayretler göstermiştir. Bu faaliyetlerin devrin ulaşım imkânları göz önüne alınarak değerlendirilmesi halinde yapılan hizmetlerin kıymeti ve büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır²⁷.

3e- Sultan Dîvânî Tarafından Açılan Mevlevîhaneler

Burdur, Galata(İstanbul), Eğirdir, Muğla, Sandıklı, Bağdat(Irak), Cezayir, Kahire (Mısır), Lazkiye (Suriye), Midilli (Yunanistan), Sakız (Yunanistan).

4. DESTİNA VE GÜNEŞ HATUN'lar

Afyonkarahisar Mevlevîhânesi, Mevlevîlik tarihi bakımından olduğu kadar, İslam'da kadının sahip bulunduğu yüksek mevki gösteren bir örnek olarak da büyük bir öneme hâizdir. Destina Hatun ve Güneş Han gibi bayanların, Mevlevîhâne idaresinde etkin olmaları bakımından dikkat çekicidir²⁸.

4a- Destînâ Hâtun:(1553-1630)

Mehmet Ziya Efendi'nin bildirdiğine göre, Sultan Dîvânî'nin torunlarından birisi olan Destînâ Hatun'un babası Şah Mehmet Çelebi'dir. Destînâ Hâtun'un mevlîhânedeki müteveli görevi dokuz yıl kadar sürmüştür.

²⁶ Abdülbaki GÖLPINARLI,age,s.103.

²⁷ Mustafa ÇIPAN,age,s.50.

²⁸ Hasan ÖZÖNDER, 5. Millî Mevlânâ Kongresi, Tebliğler, Ayrı Basım, 1991 Konya, s.107

Çok üstün özelliklere ve yüksek ahlaka sahip olan Destînâ Hâtun'un kabrinin, mevlîhânedeki Hızır Şah'ın ayak ucunda olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda hafız olan Destînâ Hâtun, hayatının büyük kısmını ilim tahsiline harcamış, mesnevînin hikmetlerini öğrenmiş ve aynı zamanda başkalarına da öğretmekle meşgul olmuştur²⁹.

4b- Güneş Han-ı Kübra

Küçük Mehmet Efendi'nin kızı olan Güneş Han-ı Kübra'nın doğum ve vefat tarihi belli değildir³⁰. Bazı rivayetlerde, şeyhlik yaptığı ifade edilse de genel kanaat şeyhlik yapmadığı şeklindedir.

Güneş Han, yaşadığı dönemde, erkek şeyhler kadar saygı gören, olgun, fazilet sahibi ve üstün vasıflara sahip olan önemli Mevlî Hanımlardandır³¹.

²⁹ Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No 42, s.280.

³⁰ Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No 42, a.g.e., s. 281

³¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No 42, a.g.e., s.282

5- KIRK HATİMLİ ŞİFALI AŞÛRE GELENEĞİ

Bilindiği gibi Muharrem Ayında Aşûre pişirmek, İslam medeniyetinin önemli geleneklerindendir. Aşûre geleneğinin Mevlevîhânelerde farklı bir törensel hâl alması, Sultan Divânî Hazretlerinin bir uygulamasıdır.

Mevlevî tekkelerinde bir mukabele günü, büyük bir kazan içerisinde Aşûre kaynatılırken, yine büyük bir keçe ile nöbetleşe çift vav çizer gibi, kazan sıra ile karıştırılırdı³². Aşûre gecesini mevlid, (mesnevi) kürsüsünde Fuzûlî'nin Hadîgat-üs Süedâ'sından parçalar, mersiye okunurdu. Ağlama, inleme, dövünme gibi taşkınlıklara izin verilmezdi. Taziye ayininden sonra matbah-ı şerifde merasimle Aşûre kaynatılırdı. Ocaklara büyük Aşûre kazanları yerleştirilir, derin bir sükunet içerisinde Aşûre karma işlemi devam ederdi. Şeyh Efendi veya kazancıbaşı da, kazanın başında şu gülbangı çekerdi: “*Vakt-i Şerifler hayr ola, hayırlar feth ola, şerler def 'u ref ola. Hak ve erenler*

³² H.Hüseyin TOP, *a.g.e.*, s.204

niyazlarımızı kabul eyleye. Şehîd-i Kerbelâ imam Hüseyin Efendimizin rûh-i revânı şâd ve himmet-i âliyyeleri müzdâd ola. Dem-i Hazret-i Mevlana, sır-ı ş Şems-i Tebrîzî, Kerem-i İmam Ali, Hû diyelim. Hûû³³.”

Gülbankdan sonra herkes evlerine, hücrelerine giderdi. Sabah olunca Aşûre kazanları dergâhın avlusuna çıkarılır, elinde kabıyla gelen herkese Aşûre verilir. Hatta o gün gözlere sürme çekmek, gusül abdesti almak da gelenekler arasında idi³⁴.

Afyonkarahisar Mevlevîhânesinde başlayan bu gelenek, diğer Mevlevîhânelere buradan yayılmıştır. Ne yazık ki bir çok geleneğimiz gibi bu gelenek unutulmaya yüz tutmuş iken, 1990 yılında Afyonkarahisar'da Kültür ve Turizm Derneği tarafından bu uygulama tekrar başlatılmış, iki yıl sonra Afyonkarahisar Belediyesi'nin sahiplenmesiyle, günümüze kadar devam etmiştir.

³³ H.Hüseyin TOP, *a.g.e.*, s.206

³⁴ H.Hüseyin TOP, *a.g.e.*, s.206

Kırk Hatimli Şifalı Aşûre geleneği, Afyonkarahisar Mevlevîhanesinde şu şekilde devam etmektedir:

Muharrem ayının onuncu gününden sonraki uygun bir perşembe günü, Mevlevî/Türbe Cami-i'inde, protokolün de katılımıyla ikindi namazından sonra aşûre duası okunur. Okunan duanın ardından, Aşûrenin temsili bir kısmının kuru maddeleri, büyük bir kazanda karılır ve gelen halka birer kepçe verilir. Aldıkları bu kuru, ham Aşûre malzemesini evlerindeki Aşûreye şifa niyetine katarlar. Asıl dağıtılacak Aşûre, o gece Belediye'nin aşevinde pişirilir ve Cuma namazı çıkışı Mevlevî/Türbe Cami-i'nin bahçesinde halka ikram edilir. Pişen Aşûreden resmi kurumlar ve okullara da gönderilmektedir.”

1990'ların başından 2009 Yılına kadar pek farklı icra edilmeyen bu gelenek, 2009 yılından sonra farklı bir uygulamaya doğru yol almıştır. Belediye Başkanı Burhanettin Çoban'ın teşvikiyle, kırk tane Aşûre kazanı yapılmış, ilan edilerek her bir kazanı birer aile sahiplenmiş ve bu uygulama meclis kararıyla tescillenmiştir.

Bu aşamadan sonra, bahçeye kurulan kırk kazanın başında birer hafız ve dualar eşliğinde Cuma namazı çıkışı halkın yoğun katılımı ile dağıtım gerçekleşmiştir. Bu şekilde “40 Kazan, 40 Hafız, 40 Hatim, 40 Bin Kab Aşûre” şeklinde daha kurumsal bir durum kazanmıştır.

İçindekiler: Su – Süt – Toz Şeker – Pirinç – Fasulye – Nohut – Göce – İncir – Fıstık İçi – Fındık İçi – Kayısı – Ceviz – Vanilya – Nişasta – Tarçın – Hindistan Cevizi – Çörek Otu – Dut Kurusu – Karanfil – Susam – Haşhaş – Kuş Üzüümü – Zencefil – Portakal Özü- Gül Suyu – Kuru Üzüm- Portakal Kabuğu – Limon Kabuğu – Elma – Nar – Ayva – Greyfurt – Kestane – Kuru Erik – Hurma – Çam Fıstığı – Mısır – Böğürtlen – Defna Yaprağı - Fesleğen

16. YÜZYILA AİT AŞÛRE KAZANI

6. SULTAN DÎVÂNÎ MEVLEVÎHÂNE MÜZESİ

NEVNIYAZ

6a- Nevniyaz

Nevniyaz, Mevlevîhanede 1001 gün sürecek çile döneminin ilk mertebesindeki şahıstır. Onsekiz basamaklı nefis terbiyesi süreci, insanlara gönüllü hizmet ederek gerçekleşmektedir. Nefis terbiye etmek ve ahlâken olgunlaşmak ancak “*halka hizmet, hakka hizmettir*” bilinciyle mümkündür. Onsekiz basamaklı bu hizmet dönemi içerisinde; pazarcılık, ayakçılık, abrizcilik (*temizlikçilik*), şerbetçilik, bulaşıkçılık, dolapçılık (*mutfak eşyaları ile ilgilenme*), somatçılık (*sofrayı kurma*), çerağçılık (*kandil, aydınlatma işleri ile ilgilenme*), tahmiscilik (*kahve işleri*), yatakcılık (*yatak yapma, yatak kaldırma*), süpürgecilik gibi basamaklar vardır.

Nevniyaz, ilk üç gün Matbâh-ı Şerifte oturur. Bu süre, bir çeşit adaylık sürecidir.

Dergâhta olup bitenleri izler. Eğer üç gün sonunda, gönlüne yattıysa, cesaret edebildiyse 1001 gün sürecek olan manevi terbiye sürecini kabul ettiğini söylemek üzere Aşçı Dede'ye *ikrar* verir (kabul eder, tasdik eder).

Derviş, 1001 günlük çile sürecinde dergâh dışında bir yer-

de geceleyemez, kahvehane, düğün-dernek gibi yerlerde görünmez, asla içki kullanmaz, kimseyle tartışmaz, kimsenin işine karışmaz.

Büyüklerle saygı, küçüklerle sevgi ve şefkat besler, ağzından kötü laf ve küfür çıkmaz, edeple oturur, edeple konuşur. Bu münasebetle 1001 gün derviş için edep ve erkan öğrenme dönemidir³⁵.

AŞÇI DEDE

6b- Aşçı Dede

Dergâhtaki en önemli şahıslardandır. Aşçı Dede, manevi rehberdir. Onun rehberliğinde Canlar, kendilerini eğitirler. Aslında matbahta (*mutfakta*) pişen, ham olan insandır. Matbâh; “*hamdım, piştim, yandım*” sürecinin tamamlandığı mekândır. Hatta Şeyh Efendi vefat ettiğinde matbahta yıkanır, kefenlenir ve *Hamûşan* (*susunlar yurdu*) denilen mezarlığa buradan yolcu edilirdi. Başka bir deyişle; “*dünya hayatı, ahiret hayatının mutfağıdır*”. Ham geldik fakat pişerek gitmek lazım.

Nevniyaz, ilk üç günlük süre boyunca siyah renkli postun

³⁵ Mehmet ÖNDER, age, s.218.

üzerinde oturur. “Siyah”, renksizliği temsil eder. O henüz arınmamıştır. Nevniyazın postuna “saka postu” denmesinin sebebi- ne gelince:

“Saka” sözü “Sâki” den gelmez. “Sâki” su veren kişiye denir. İnsanların su ihtiyacı için hizmet ettiği gibi, “susuz gönül- leri serinleten” manasına da kullanılabilir.

Aşçı Dede, Nevniyazın hâl ve tavırlarından memnun kal- dı ise onu dergâha kabul eder ve mâna alemindeki yolculuk baş- lar. Eğer kabul etmediyse, ayakkabılarını kapıya çevirir, ona yol gösterir.

Mevlevîhanede semboller çok önemlidir. Çoğu zaman *lisan-ı dil* (sözle anlatım) ile değil, *lisan-ı hâl* (davranışlarla anlatım, beden dili) ile konuşulur. Bu sembolleri anlamak ve kabul etmek teslimiyetin sonucudur.

Mevlevîhaneler, insanların manevi terbiye gördükle- ri yer olduğu gibi, birçok sosyal ihtiyaçların da karşılandığı mekânlardır (*barınma, eğitim, vb.*)

Dervîş; pazarcılık, ayakçılık, abrizcilik (*su taşımak*), çerağcılık (*aydınlatma*) gibi işleri, insana hizmet etmenin kıy- metinin bilinciyle yapar. Kim olursa olsun ona hizmet etmek, ahlâkî yücelmenin önemli şartıdır. Hizmet edeceği kişi ken- dinden yaşça küçük olabilir, mevkî olarak kendinden daha alt seviyede bulunabilir. Bütün bunlara aldırış etmeden hizmet aşkıyla yanmak, “Allah aşkının” bir tezahürüdür. Hatta onsekiz basamaklı bu yolculuğun içerisinde, “tuvalet temizleyiciliği” de vardır. Artık insanların kirini gönüllü olarak temizliyor, başkala- rının ayıbını örtüyorsun demektir. Nefse bundan daha ağır gelen bir şey olabilir mi? “Başkalarının ayıbını örtmek”.

“Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da ahirette onun ayıbını örter” hadis-i şerifinin gereğince yaşamaktır artık dervîşin gayesi. Sürekli kendini eleştiren, başkalarını öven kişi- dir artık o. Kendinden başka aciz birinin olmadığı bilinciyle yaşayan dervîşe, 1001 günlük yolculuğun sonunda, sikke³⁶ deni- len Mevlevî külahı, özel bir törenle giydirilir³⁷.

³⁶ Sikke. Kelime anlamı “mühür” demektir. Üzerinde padişahın, kralın mührü bulunduğu için eski paralara da sikke denir. Dervîşin başındaki mühür de, hangi tekkeye bağlı olduğunun işaretidir.

³⁷ Bu törene “sikkesi tekbirdendi” denir. Çile çıkarmadan da sikke tekbirdenip giyilebilir.

6c- Çile

“Kırk” sayısının Farsça’daki karşılığı “çihl” kelimesidir. “Çile” kelimesi de “çihl”den türemedir. Çile döneminde olan dervîşe “çilekeş” denir. Özel bir törenle başına giydiği sikkesi, artık onun nefsinin mezar taşıdır. Nefsini öldürdü o.

Sema sırasında giydiği beyaz elbise (*tennure*) de nefsi- nin kefenidir. Siyah hırka da mezarı temsil eder. Sema sırasında semazenler siyah hırkalarını çıkararak, ölümden sonra dirilmeyi canlandırır.

DERVİŞ ODALARI

1001 gün çile dönemini tamamlayan dervîş, “Dede” ünvanını alır. Sürekli dergâhta kalmaya ve hücrelerinde oturma- ya kararlı ise evlenmez, dışarıda ev bark kurmaz³⁸. İsterse Mevlevîhanede kalmaz, dergâh dışında ev-bark kurar, evlenir, iş tutabilir. Bu durumda, belirli zamanlarda dergâha gelir, mesnevîhan ise mesnevî okutur, semâzen ise semaa girer, mutribda (*musıkî heyeti*) görev alır, hizmetlerini yapar. Dergâhta kaldığı sürece, kendisine her ay belirli bir miktar para ödenir. Bu parayla ihtiyaçlarını karşılar, matbahından yemeğini yer. Hiçbir dede, hiçbir kimseden para veya hediye isteyemez, verileni de geri çevirmez³⁹.

³⁸ Konya Mevlânâ Dergahı’nın son hücrenîşin dedesi, 1957 de vefat eden Ankara’lı Mehmet Arısoy Dede’dir.

³⁹ Mehmet ÖNDER, *age*, s.219.

6d- Somat/Sofra

Somat; Mevlevîhânedeki sofraya verilen isimdir. Yemeğe de “*lokma*” denir. Kaşıkların dizilişinden su içmeye varıncaya kadar adabı, erkânı olan somat, mevlvîlik kültüründe önemli bir yere sahiptir. Mesela, su içen kişi su içerken diğerleri kaşıklarını bırakıp beklerler. Bunun sebebi ise, su içen kişiden daha fazla yememektir.

6e- Post Makamı Ve Postnişin

Postnişin: “*Post’a oturan, post sahibi*” kişi demektir. Mevlevîhânedeki en üst mertebedir.

Post, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in fedakârlığını hatırlatır. Allah’a verilen sözü yerine getirme konusunda bu iki peygamber zorlu bir imtihandan geçmişler ve bu imtihanı kazanmışlardır.

Hz. İbrahim, oğlunu; Hz. İsmail canını feda ediyor. Cenab-ı Allah da, bu imtihanın sonunu bir kurbanlık göndererek bayram ilan etmişti. Dergâhtaki bu post, “*kurban*” olayını hatırlatır hep. Fedakârlığı ve Allah’a itaati ayakta tutmayı sağlar.

Postnişinin postunun rengi kırmızıdır. “*Kırmızı*”; vuslatın/kavuşmanın rengidir. Güneş batarken ufuk kızarır. Aslında o batmıyor, başka bir yere kavuşuyor, başka diyarlara doğuyor. Hz. Mevlâna’nın ölüm gecesini

POSTNİŞİN

“şeb-i arus/düğün gecesi” diye adlandırmasının sebebi de budur. Bize “ölmek” gibi görünen, onun için “sevgiliye kavuşmak” olmuştur. 17 Aralık törenlerinden sonra sema heyeti “muâyede” dediğimiz bayramlaşmayı gerçekleştirirler. “Allah Aşkı”nın var-
dığı noktanın mükemmelliğine bakınız. Ölüm: “Bayram Gece-
si”

6f- Hücrenîşin

Hücre; “Küçük oda” anlamında kullanılan bir ifadedir. “Odada oturan, oda sahibi” gibi anlamları olan “hücrenîşin”, mevlevîhanelerde önemli bir makamın adıdır.

1001 günlük çilesini tamamlayan Mevlâî Dedesi, dilerse hayatının geri kalan kısmını mevlevîhanede geçirebilir. Kendisine tahsis edilen “hücre” onun özel odasıdır. Hücrenîşin, mevlevîhanede cânlara rehberlik etmek konusunda görevini aksatmadan yapar. Musikî, sema, mesnevî dersleri verebilir. Bazı hücrenîşinlerin hatıraları, günlükleri, mevlevîlik açısından tarihe tanıklık eden önemli belgeler olma özelliği taşımaktadır. Bu anlamda Konya Mevlâna Dergahı son hücrenîşini Ankaralı Mehmet Arısoy Dede (vefatı 1957), önemli bir şahsiyettir.

6g- Sema

Semâ; “aşıkların gıdasıdır, çünkü onda Cânân’a vuslatın hayali vardır.” (Hz.Mevlâna).

“Sema”; lügatte “duymak, işitmek” anlamlarına gelir. Tasavvuf terimi olarak ise; musikî namelerini dinlemeye, dinlerken de vecde gelerek coşkuyla dönmeye denir. Mevlevîlikte semâ, ritm ve musiki eşliğinde yapılan, sağdan sola, kalbin etrafında çark atıp dönerek icra edilen bir zikir şeklidir. Semâ, “selam” adı verilen dört bölümden oluşur.

Bugünkü şekline 15. yüzyılda kavuşan sema, Hz. Mevlânâ’nın manevi coşkusunun ete-kemiğe bürünmüş halidir.

“Sema”, kulun hakikatte yok oluşu ve olgunluğa ermiş kamil bir insan olarak tekrar kulluğa dönüşüdür.

Hareket ve dönme, kâinâtın varoluş ve varlığını koruyuş sebeplerinin başında gelir. Dünya, güneş, ay ve yıldızlar gibi en büyük cisimlerden tutun da en küçük parçaya, atomlara kadar, her varlık ayrı bir dönme hareketi içerisindedir. Her varlık dönme olayına bağlı olarak hayâtiyetini sürdürmektedir. Hareket ve dönme, varlık âleminin esâsı, varoluşun en önemli unsurudur. Semâzen de kalbinin etrafında döner. Dünya kendi etrafında dönmekte iken bir de güneşin etrafında döner. Semâzen de kendi etrafında çark atarken “kutup noktası”nın, sonra da o noktanın sâhibi şeyhin etrâfında döner⁴⁰.

Sema; Kudümzen’in kudüme⁴¹ vurması ile başlar. Bu vuruş, yani “düm” sesi, Cenab-ı Allah’ın kainata “Ol” emrini vermesini temsil etmektedir. Bu emrin Kur’an-ı Kerim’deki karşılığı “Kün” fiilidir⁴². Ardından, âyinhan dediğimiz ayin okuyan dervişlerden biri, Hazret-i Peygamber’i öven “Naat-ı Mevlâna”yı okur. Bu da Hz. Muhammed Efendimiz’in Ruhunun yaratılışının sembolüdür. Naat-ı Mevlâna’dan sonra sıra “Ney Taksimine” gelmiştir. Neyzen’in ney’e üflemesi de Cenab-ı Hakk’ın, insana kendi ruhundan üfleğini anlatır. Semâzen de insanın mânen yüceldiği yedi merhaleyi temsilen döner. Bir başka ifade ile Sema; “var oluşu ve mükemmeliyete doğru yolculuğu” anlatır.

⁴⁰ H.Hüseyin TOP,age,s.81.

⁴¹ Vurmalı musikî aleti

⁴² “..innemê emruhû izê erâde şey’en en yegûle lehû kün feyekûn”(Yasin Suresi/82): Bir şeyi dilediği zaman, O’nun buyruğu sadece, o şeye “ol” demektir, hemen olur.

Kendine göre özgün sembolleri olan semazenin kıyafetleri şu parçalardan oluşur: Tennure, keçe, gömlek, sikke, arakıye, fistan, elif-i nemed, deste-gül, hırka, istiva destar, kemer ve habbe.

6h- Mesnevîhan Ve Hattat

Hz.Mevlânâ'nın, başta *Mesnevî* olmak üzere; *Fih-i Mâ Fih*, *Mecâlis-i Seb'a*, *Muktûbât*, *Dîvan-ı Kebir* gibi önemli yazılı eserleri vardır.

Onüçüncü yüzyılda Anadolu'da yazılmış olan bu eserlerin içinde Mesnevî*, asırlardır dünyaya sunmakta gurur duyduğumuz manevî hazinemizdir. Dünyada en çok okunan kitaplar arasındadır.

Mesnevî, Farsça manzum eserdir. Eserin bir Kur'an Tefsiri hüviyeti taşıması, *Mağz-ı Kur'an* (Kur'an'ın Özü) diye de adlandırılmasına sebep olmuştur.

Mesnevî, aslında bir yazım türüdür. Roman, hikaye, şiir.. nasıl birer edebiyat türleri ise mesnevî de öyledir. Mesela "*Leylâ İle Mecnûn*" da bir mesnevî örneğidir. Fakat "*mesnevî*" deyince aklımıza "Hz. Mevlânâ'nın Mesnevîsi" gelivermektedir. Bu da onun mükemmelliğinden olsa gerek.

Mesnevîyi salt okumak yeterli olmadığı gibi, mesnevîde anlatılanları kavramak gerekir. Mesnevî'de adeta semboller

konuşmaktadır. Gelişigüzel bir okuyuş ile bu semboller anlaşılamaz. İyi bir dîni ve tasavvufî eğitim almış olmak gerektiği gibi, ahlâkî olgunluk ve açık zihinli olmak da önemlidir. İşte bu özellikleri kendinde barındıran seçkin kimselere "*Mesnevîhan*" diyoruz.

Mevlevîhanelerde Mesnevîhanlık, önemli bir mertebedir. Bu makam, bir bakıma Hz. Mevlâna'yı anlama ve anlatma makamıdır.

Osmanlı döneminde, mesnevî okumak ve yorumlamak (*şerh etmek*) diğer tekkelerde de uygulanan bir gelenek idi. Yetiştirilen mesnevîhanlardan bazıları kadrolu olarak bazı camilerde halka mesnevî şerh ederlerdi⁴³.

Mesnevînin ilk onsekiz beyiti, Ney'den bahsetmektedir. Aynı zamanda, bestelenmiş Mevlevî Ayinlerinin de sözlerinin önemli bölümü Mesnevî'den seçilmişlerdir.

Hat; çizgi sanatıdır. Bilindiği gibi harfler, çizgilerden oluşur. Harfleri çizmekte ustalaşmak, bu ustalığı yansıtan yazılar yazmak, önemli bir sabır yolculuğunun neticesinde olabilir ancak.

⁴³ Mehmet ÖNDER, *age*, s.229,230.

*Afyonkarahisar'ın son mesnevîhanı Hüseyin Bayık (Müftü Dede), vefatına kadar (1965) Afyonkarahisar Mevlevîhanesinde Pazar günleri Mesnevî dersleri vermiştir.

“Hattat” diye adlandırdığımız “hat sanatı” ustası, aynı harfi belki binlerce defa meşk ettikten sonra diğer bir harfi çalışmaya hak kazanmıştır. Tabiri caizse *yazı*; hattatın gözünün nurudur.

Hattatlar için yazı “mübârektir”. Hattâ Kur’an-ı Kerim’de, “Kalem” isminde bir de sûre vardır. Bu sûrenin başında, Allah Teâla, kalem ve kalem ile yazılanların üzerine yemin etmektedir. Ve yine Alak Sûresinde geçen, “...insana kalemle yazmayı öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir” ayeti de yazının mübâreklığı konusunda ciddi bir örnektir.

Bu manevî sebeplerden dolayı hattatlar, hangi yazı çeşidi olursa olsun üzerine basmazlardı. Çünkü yazı, Allah öğretisidir. Aynı zamanda hattat, yazı yazarken bir hata yaptığında, hatasını silerek düzeltmezdi. Silmek edep dışı bir davranış kabul edildiğinden, hatasını yalayarak düzeltirdi. “Mürekkep Yalamak” deyimi buradan gelmektedir. Hattatlarımız, her mürekkep yalayışta Hz. Peygamber’i hatırlamak istediğinden, mürekkebine önceden gül suyu damlatmıştır. Hattatların mürekkebi bu yüzden gül kokmaktadır.

NEYZEN

61- Müsiki

Osmanlı döneminde tekkeler, aynı zamanda güzel sanatların da merkezi olmuşlardır (*ebru, tezhib, sedef, tesbih, nakş, şiir, musiki*). Bir çok önemli bestekârimız, hattatımız, ebrûzenimiz, nakkaşımız...bu kurumlarda yetişip manevî terbiye almakla beraber, sanat eğitimi de almışlardır.

FERAHEFZÂ MEVLEVÎ ÂYİN-I ŞERİF’İ

BİRİNCİ SELÂM

Devr-i Revân Hammâmizâde İsmâil Dede

BİS NE VEZ NEY ÇÜN Hİ KÂ YET Nİ KÜ NED
GEZ NE YIS TAN TA ME RA BUB Rİ DE END

YA Rİ YA Rİ MEN EZ CÜ DA Yİ HA Sİ KÂ YET
YA Rİ YA Rİ MEN VEZ NE Fİ RİM MER ÖZ ZEN NE

Rİ KÜ NED YAR YAR
KÜ NED YAR YAR

YA Rİ YA Rİ MEN (Saz) YA Rİ YA Rİ MEN (Saz)
YA Rİ YA Rİ MEN

Sİ NE HA HEM ŞER HA ŞER HA EZ Fİ RAK
Sİ NE HA HEM ŞER HA ŞER HA EZ Fİ RAK

YA Rİ YA Rİ MEN (Saz) TA Bİ GÜ YEM ŞER Hİ DER Dİ
İŞ Tİ YAK YAR YAR

YA Rİ YA Rİ MEN (Saz) İM BUZ CE MA Lİ
TÜ BER Dİ DE MÜ BA REK BÂD (Saz)

ÂYİN NOTASI

“Dede Efendi” (*Hammamizade İsmail Dede Efendi*) adı üzerinde bir mevlevî dedesi olduğu gibi önemli bir bestekârdır ve “Ferahfeza” makamında meşhur bir mevlevî ayini de vardır (*başka makamlarda da mevlevî ayini bestelemiştir*). Mevlevîlik açısından önemli bir sima olan III. Selim de aynı zamanda iyi bir neyzen ve bestekârdır. Kendisi “Suz-i Dilara” makamında bir de ayin bestelemiştir. III. Selim, Galata Mevlevîhanesi’nin, tarihindeki en önemli şahsiyetlerinden biridir.

Ayinlerde Klasik Türk Enstrümanlarının en güzel örnekleri kullanılır (rebap, kanun, ney, kudüm, halile, bendir, tanbur, ud). Mevlevî Ayinleri, *Türk Musıkisi*’nin zirvesidir.

SEMAHANE

7. MEVLEVÎ CAMİ-İ

7a- Semâhâne:

“Mukâbele” de denilen semânın yapıldığı mekâna, “semâhâne” denir. Semâhâneler, birçok mevlevîhanede daire şeklinde olup (Muğla, Kütahya, Gelibolu, Galata Mevlevîhaneleri) Afyonkarahisar Mevlevîhânesi’nde kare biçimlidir.

Mukâbele başlamadan önce semâhaneye postnişinin ve semazenlerin postları serilir. Postnişinin kırmızı postu (*post makamı*) nutrıb heyetinin (*musıkî heyeti*) tam karşısındadır. Şeyh postu en büyük makamdır. Bu makam Hz. Mevlâna’yı

SON CEMAAT YERİ

temsil eder. Post makamı ile nutrıb heyetinin (*musıkî heyeti*) arasında var olduğu kabul edilen manevî çizgi (*hatt-ı istiva/eşitlik çizgisi*) semâhaneyi ortadan ikiye böler. Semâhanenin sağ tarafı görünen bilinen alemdir; sol tarafı ise, görünmeyen mâna alemdir. Semâ’nın ilk üç bölümü icra edilirken bu manevî çizgiye basılmaz.

Semâ’nın ilk üç bölümü (Sultan Veled’e atfedilir) Devr-i Veledî dediğimiz bölümdür:

- 1-İlm-el Yakîn: İlim ile öğrenmek/okumak,
- 2-Ayn-el Yakîn: Görerek öğrenmek
- 3-Hakk-el Yakîn: Yapararak, yaşayarak öğrenmek.

7b- Mevlevîhâne’deki Türbeler / Sandukalar

Sultan Dîvânî’nin kabri, semâhâne-caminin doğu yönündeki duvarın önündedir. Aynı sırada, diğer bazı çelebilerin ve mevlevîhaneye hizmet etmiş şahısların kabirleri mevcuttur. Sultan Dîvânî’nin, mermer kaide üzerinde bulunan yeşil pûşîdeli büyük sandukası dikkat çekmektedir. Mevlevî/Türbe camiinin girişinden itibaren sol taraftan başlayarak sandukaları sıralayacak olursak:

Ateşbaz Furunî Mehmed Dede, Kemal Çelebi, Celal Çelebi, M.Raşit Çelebi, Şeyh Murat Çelebi, Baki Efendi, Semâi Mehmed Çelebi (Sultan Dîvânî), Elkas (Sofî Mirza), Aba Pûş Balı Çelebi, Hızır Şah Çelebi, İlyas Şah, Bahar ve Güneş Hatunlar, Muğlalı İbrahim Şahidi Dede, Güneş ve Mutahhara Hatun şeklindedir.

SANDUKALAR

MUTRIB MAHFİLİ

7c- Mutrib Mahfili

Sema ayini esnasında musıkî icra eden heyetin bulunduğu yerdir. İlk dönemlerde Ney ve Kudüm ile ayin icra edilirken, sonraları mutrib heyetine; tanbur, kanun, klasik kemençe, ud ve zil gibi enstrümanlar da dahil olmuştur.

ŞERBETHANE

7d- Şerbethâne

Mevlevîhâne'nin son restorasyonundan önce bu bölüm duvarla bölünmüş idi. Restorasyonla birlikte aradaki bölme alınmıştır. Şerbethane, kadınlar mahfilinin alt kısmını teşkil etmektedir.

Hattat Bursalı Raşid Dede'nin çalışması olan kubbedeki hat yazısında, Ashab-ı Kehf'in isimleri yazmaktadır.

7e- Namık Kemal Ve Afyonkarahisar Mevlevîhânesi

Fatma Zehra Hanım bilindiği gibi, Karahisar-ı Sahip Muhassılı⁴⁴ Abdüllatif Paşa'nın kızı, vatan ve hürriyet şairi Namık Kemal'in annesi ve müneccimbaşı Mustafa Asım Bey'in eşidir. Kendisi, hem anne tarafından hem baba tarafından iki aydın ailenin torunudur.

Namık Kemal, annesi öldüğünde sekiz yaşlarında idi. Kendi şiir dünyasının oluşmasında Afyonkarahisar Mevlevîhânesinin rolü çok önemlidir. Hatta Mevlevî Dergahı Neyzenbaşısı Coşkun Dede'den sema dersi aldığı da bilinmektedir⁴⁵.

Seçkin bir ailenin çocuğu olan Namık Kemal'in ilk eğitimi Afyonkarahisar'da almış, okumaya Afyonkarahisar'da başlamış olması muhtemeldir. Çok değerli bir alim olan Afyonkarahisar Müftüsü Buharalı Hacı Vahit Efendi'den de annesi Fatma Zehra Hatun gibi ders aldığı da düşünülmektedir⁴⁶.

Ne yazık ki Namık Kemal, çocuk yaşlarında annesini kaybeder. Mezar taşındaki ifadeye bakıldığında, Fatma Zehra Hatun'un, 1848 yılı 31 Ağustos gecesi Ramazan Bayramının 1. günü vefat ettiği anlaşılmaktadır.

⁴⁴ Muhassıl: Arapçada "derleyen, toplayan, elde eden" anlamlarında kullanılan bir sözcüktür. Osmanlı Döneminde, genel olarak vergileri tahsil eden memur anlamında kullanılmıştır 18. yüzyılda muhassıl unvanı valilik ile eş anlamda bir ad olmuştur. Muhassıllar, sorumlu oldukları bölgelerden toplanacak vergileri halkın mali güç, imkan ve sahip oldukları emlake göre vergilendirirlerdi.

⁴⁵ Süleyman GÖNÇER, *Afyon İli Tarihi*, C II, s. 299

⁴⁶ İbrahim YÜKSEL, *Sessiz Tanıklar*, s.126

N. KEMAL'İN ANNESİ
FATMA ZEHRA HANIM

8.MEVLEVÎ TERİMLERİ⁴⁷

Arakiye: Ter emen, terlik demektir. Dervişlerin başına giydiği kısa yün külahın adıdır.

Âsitâne: Bir dergâhta, o yolu kuran pîr yatıyorsa veya yüceliği pîre yakın bir şeyh defnedilmişse, o dergaha “âsitâne” denir. Âsitâneler, tam teşekküllü dergâhlar olup, çile çıkarmaya müsait yapılarıdır. Afyonkarahisar Âsitanesi, Konya Mevlânâ Dergâhı’ndan sonra, en önemli Âsitâne olmak gibi tarihî bir öneme sahiptir.

Aşkolsun: Birisinin yanına gelen şahıs, oturup niyaz edince, yani onunla görüşüp yerine oturarak yeri öpünce, ev veya hücre sahibi, o zâta “aşk olsun” derdi ki bu söz, “hoş geldin” makamındaydı. Diğeri de “aşkın cemal olsun” şeklinde karşılık verirdi. Su, şerbet, çay içene, yemek yiyene de “aşk olsun” denir. “Aşk”, Allah’a ulaşmak için tek rehberdir.

Aşûre: Kelime anlamı; “onuncu gün” demektir. Muharrem ayının onuncu gününe verilen isimdir. Özellikle Kerbela Olayı ve Ehl-i Beyt Sevgisi ile sembolleşmiş tarihî gündür. Sultan Dîvânî daha önce Mevlevînânelerde olmayan “Şifalı Aşûre geleneğini” başlatmış ve birçok mevlevîhâneye bu gelenek, Afyonkarahisar Mevlevîhânesinden yayılmıştır. (Sultan Divânî'nin kendisine İmâm Rızâ türbesinde verilen büyük kazanda Aşûre pişirdiği söylenmektedir)⁴⁸.

Âyin, âyinhan: Semâ ederken, okunmak üzere bestelenen, genellikle sözleri Hz. Mevlâna’ya ait olan geniş kapsamlı beste. Bu bestelerde, Türk Mûsikîsi’nin birçok özelliklerini görebiliyoruz. Âyin okuyanlara da “âyinhan” denir.

Berk-i Sebz: Yeşil yaprak anlamına gelen bu söz, mevlevî dedesine ve dergâha verilen hediyedir⁴⁹.

Can: Mevlevîliğe katılıp, intisab edenlere “can” derler. Çileye soyunanlara da “can” denir.

Çark: Farsça bir kelime olup, “çerh” sözünden gelmez. “Dönen şey” anlamına gelir. Bu da semazenin sağ ayağı demektir. Semazenin kalbi etrafında dönmesine bir çark denir.

Çile Çıkarmak: Çile; Farsça çihl kelimesinden alınmıştır. Çihl “kırk” demektir. “Daha çok, daha ziyade” ve “fazla”

⁴⁷ Abdülbaki GÖLPINARLI, *age*, s.433-434

⁴⁸ Abdülbaki GÖLPINARLI, *age*, s.418.n

⁴⁹ Mevlevî geleneğinde İSTEMEK yoktur, VERİLEN de reddedilmez.

mânâlarına da gelir. Tasavvufta ise, dervişlerin, kapalı bir yere çekilerek, orada kırk gün ibadetle, fikirle, zikirle meşgul olmak üzere kendi hücrelerinde kalmasıdır. Mevlevîlikte çile 1001 gündür. Çile; nefsin isteklerine karşı gönlün direnmesidir. Çile mahrumiyettir.

Dede: Çile çıkarmış dervîş.

Dergâh: “*Kapı yeri*” anlamına gelir. Şeyhin ve dervişlerin oturduğu yapıların tümüne “*dergâh*” denir.

Dervîş: “*Yoksul*” anlamına gelen bu söz, tekke mensubları için kullanılır.

Destar: *Sarık, imame ve başa sarılan tülbent* demektir. Şeyhler ve tekke görevlilerinin bir kısmı ile mesnevîhânlar sikkeleri üzerine destar sararlardı.

Deste-Gül: Dar ve düğmesiz bir yelectedir. Tennurenin üzerine giyilir.

Dinlenmek, dinlendirmek: Işığın, چراغın (çıranın), kandillerin sönmesi, söndürülmesi demektir. Kapının örtülmesi için de kullanılır⁵⁰.

Elif-i Nemed: Tennure üzerine bağlanan bir çeşit kemerdir.

Eyvallah: “*İyi Vallahi*” den ya da “*İy Vallah*” den türemiştir. “*Teşekkür*” manasına kullanıldığı gibi, “*tasdik etmek*” manasında da kullanılır.

Göçmek: “*Vefat etmek*” fiili yerine kullanılır. Bir kimse vefat edince, “*öldü*” denmez, “*göçtü*” denir. “Hakk’a yürüdü” ifadesi de sıkça kullanılmaktadır.

Görüşmek: “*Teşekkür*” etmek anlamında el öpmek.

Gül-Bang: “*Gül sesi*” demektir. Özel tertiplenmiş dualara denir. Semâ, somat, zikir, nikah ve cenazelerde okunan gül-bang örnekleri vardır.

Halvet: “*Yalnız kalmak*” anlamına gelir. Bir kişi ile baş başa kalmak anlamına da gelen bu ifade, tasavvufta “*Allah’la Başa Kalmanın*” ifadesidir.

Hırka: Biri, sokağa çıkarken giyilen, diğeri ise “*resim hırkası*” denilen çeşitleri vardır. “*Hırka*”; Mevlevîlikte, *kabri* temsil eder. Semazen âyin sırasında hırkasını çıkarır. Bu haliyle öldükte sonra canlandırılmış olur.

Hücre: Hücre; kelime olarak “*küçük oda*” demektir. 1001

⁵⁰ Mevlevî geleneğinde, “söndürmek, kapatmak”... gibi olumsuz ifadeler yerine, manası daha güzel olan “dinlendirmek” ifadesi kullanılır.

gün çile hizmetini tamamlayan dedeye, tekkede bir hücre/oda verilir. Kendisine “*hücrenişin*” yani “*hücre sahibi, odada oturan*” denir.

İkrar: “*Söz vermek, dil ile tasdik etmek*” demektir. Çile çıkarmaya aday olan kişi, söz verip tasdik ederek bu yola girer, ikrar verir.

Kazancı Dede: Matbahta (*Mutfakta*), ham olanlara pişmeyi öğreten *mürşid, rehber*. Tasavvuf erbabına göre, rehbersiz dünya hayatı, yanılırlarla doludur. Kazancı Dede, matbahtaki canların rehberidir. Nevniyazın ikrarını kabul ederse, nevniyaz o zaman çile çıkarmak için yola çıkar. Eğer Kazancı Dede nevniyazı kabul etmezse, kibarca ona yol gösterir. (Ayakkabılarının yönünü kapıya çevirir.)

Kudüm: Ritm enstrümanıdır. İki taraflı olup, yüzeyi deri kaplıdır.

Kudümzen: Kudüm vuran, kudüm çalan kişi.

Matbâh-ı Şerif/Mutfak: Âsitânedede, çok önemli bir bölümdür. Canlara yemek pişirilen ocaklı bölüm ve canların istirahatleri için bölmeleri veya hücreleri kapsayan yerdir. 1001 günlük “*nefs terbiyesi*” sürecinin merkezidir. Matbah’ın manevî olarak en üst makamı, “*Kazancı Dede*”ye aittir. Kazancı Dede, dergâh’ın şeyhinden sonraki en önemli zâttır. Aslında Matbâh: “*ham olanların piştiği yer*”dir. Görünüşte yemek pişiriliyor gibi olsa da orada çırak, ustanın yanında pişmektedir. Nevniyaz, Kazancı Dede’nin yanında ahlâkını olgunlaştırır. Ayrıca Kazancı Dede vefat ettiği zaman, matbâhta yıkanır, kefenlenir ve “*hamûşân*” denilen mezarlığa buradan yolcu edilirdi. “*Hamdım, piştim, yandım*” süreci burada tamamlanmış olurdu. Bir bakıma “*dünya hayatı, ahiret hayatının mutfığıdır*” da denilebilir.

Meydan: Mevlevîhânedede sabah namazından sonra, Mevlevî dedelerinin toplanıp genel bir değerlendirme toplantısı yaptıkları, dikdörtgen şeklindeki odadır.

Muhib: “*Seven, muhabbet besleyen, dost*” demektir. Hz. Mevlâna’yı ve eserlerini seven kişi.

Nevniyaz: Mevlevîliğe yeni giren kimse.

Niyaz: “*Yalvarmak*” demektir. Bir Ulu’ya veya bir dergâha girerken, “*baş kesmek, hediye vermek*” anlamlarına gelir.

Niyaz Penceresi: Türbelerde, yatrın sandukası görülecek şekilde ayak ucunda yahut yanda açılmış bulunan pencere.

Post: Mevlevîlikte, tevhîdin merkezi ve Hz. Mevlânâ'nın manevî makamını temsil eder. Mevlevilikte en yüce makam olan "post" makamı, Hz. Mevlânâ'nın makamıdır. Şeyh efendiler Post'a vekaleten geçerler. Post; Hz İbrahim ve Hz. İsmail arasında geçen "kurban" hâdisesini hatırlatır. O iki peygamber, Allah'a verikleri sözü yerine getirme konusunda, büyük bir sadâkat örneği göstererek imtihanı kazandılar ve Allah Teâlâ onları ödüllendirerek bir kurbanlık gönderdi. Post, bu kurbanlığın hatırasıdır ve sürekli olarak Allah'a itaat konusunda bilinçli olmayı hatırlatır.

Postnişin: "Posta oturan, post sahibi" demektir. Postnişinin postu kırmızı renklidir. Kırmızı; "vuslatın / kavuşmanın" rengidir. Güneş batarken ufuk kızarır. Güneş batıyor gibi görünse de aslında o, başka bir memlekete doğuyor. Hz. Mevlâna, ölümü de bu şekilde yorumlamıştır. "Şeb-i Arus", yani düğün gecesi. Yaratan'a kavuşmak.

Saka Postu: Çileye soyunan nevniyaz önce çilehâne girişinde (matbahta) bir postun üzerinde üç gün oturur, olup bitenleri izler, eğer çile çıkarmaya gönlü olursa, çile için ikrar verir (kabul eder). Bu posta "saka postu" veya "ayak postu" denir. Saka; sâki manasında kullanılan bir kelime olup, "mey sunan, içecek su veren, sucu" manalarından gelir.

Semâzen: Semâ yapan kişi.

Sır Olmak: "Kaybolmak, tükenmek" demektir. Kaybolan, biten, tükenen şeyler için "sır oldu", "sırlandı" denir.

Sikke: "Mühür" anlamına gelen bir isimdir. Mevlevî külâhının adıdır. Genelde bal renginde olup, yünden yapılır. Eski paralara da "sikke" denir. Paranın üzerinde nereye ait olduğunu belirten isim, işaret bulunur. Dervîşin sikkesi de kime, nereye ait olduğunu işaret eder. "Sikke" dervîşin nefsinin "mezar taşıdır".

Somat-Yemek: Mevlevîlikte, yemek sofrasına "somat" (sımat), yemeğe de "lokma" denir.

Tennure: Tandır ve ocak hizmetlerinde giyilen entari demektir. İki çeşit tennure vardır. 1-Hizmet tennuresi 2- Semâ tennuresi. Hizmet tennuresini, matbah canları giyerler. Etekleri, rahat adım atacak kadar geniştir. Semâ tennuresinin etek kısmı, üstü ile kıyaslanamayacak kadar geniş olur ve altı parçadan meydana gelir. Etek kısmına üç parmak kalınlığında kalın ve yünlü bir parça dikilir. Tennure; Arap alfabesindeki tersine çevrilmiş "Lam elif"e benzetilir.

ISBN 978-9944-5407-7-3